

Iz arhivskih fondov in zbirk

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.255:929.52Attems di Santa Croce
Prejeto: 3. 5. 2010

»Nel castello di S. Croce ...« Plemiški inventarji družine Attemsov Svetokriških v Državnem arhivu v Gorici

TANJA MARTELANC

prof. nemškega jezika in umetnostne zgodovine, mlada raziskovalka, UIFS ZRC SAZU
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: tmihelj@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Članek predstavlja tri inventarje družine Attemsov Svetokriških iz druge polovice 18. stoletja, ki jih hrani italijanski Državni arhiv v Gorici. Sestavljeni so bili ob različnih priložnostih. Podrobneje je predstavljen le eden od njih. Dobesedno prepisan in analiziran je del, v katerem so popisana umetniška dela, ki so nekdaj krasila mogočni renesančni grad v Vipavskem Križu, druga dva inventarja pa sta dopolnilo. Ta razprava je za raziskovalca osnova za opredelitev mecene in naročniške vloge družine Attemsov Svetokriških.

KLJUČNE BESEDE: inventarji, umetniške zbirke, barok na Goriškem, Vipavski Križ, Attems Svetokriški, zbirateljstvo, mecenstvo, naročništvo

ABSTRACT

THE INVENTORIES OF THE NOBLE FAMILY OF ATTEMS OF SVETI KRIŽ (SANTA CROCE)
IN THE GORIZIA STATE ARCHIVES

The article sheds light on three inventories of the family of Attems of Sveti Križ (Santa Croce). The inventories date back to the second half of the 18th century and are today kept by the Italian State Archives in Gorizia. They were compiled on various occasions but only one of them is presented here in more detail. The part of the inventory which records artworks that once decorated the immense Renaissance castle in Vipavski Križ is transcribed and thoroughly analysed, whereas the other two inventories serve as supplements. Researchers may use the present study as a basis on which to define the role of the family of Attems of Santa Croce in terms of patronage and art collecting.

KEY WORDS: inventories, art collections, baroque in the County of Gorizia, Vipavski Križ, Attems of Sveti Križ (Santa Croce), art collecting, patronage, commissioning

INVENTARJI – PRIČEVALCI PRETEKLOSTI

Raziskovanje plemiške kulture v 18. stoletju na območju nekdanje Goriške grofije, kjer so vojne vihre uničile velik del plemiške kulturne dediščine, je za raziskovalca izredno trd oreh. Ker je ohranjen le drobec umetnin, ki so nastale na pobudo plemenitih mecenov, in ker je večina družinskih arhivov že davno spremenjena v prah, so t. i. inventarji redki pričevalci preteklosti, saj nazorno govorijo o vsakdanu plemiča, njegovem okusu za umetnost, modo, zanimanju za zgodovino in tuje jezike.

Slovenski zgodovinarji so doslej podrobneje analizirali le zapuščinske inventarje kranjskih plemičev,¹ goriški plemiči pa so ostajali nekoliko v ozadju. V novejši italijanski literaturi najdemo prepis zapuščinskega inventarja enega najpomembnejših goriških plemičev 18. stoletja, grofa Žige Attemsa Petzensteinskega,² ter razprave o umetniških zbirkah,³ pohištveni modi⁴ in predmetih, ki so goriškega plemiča spremljali v njegovem vsakdanu.⁵ Prispevki so izredno zanimivi, žal pa razen redkih izjem ne vključujejo umetniških zbirk slovenskega dela Goriške.⁶

Goriško pokrajino bi bilo treba raziskovati kot enovito celoto in državna meja ne bi smela biti meja raziskovalnega obzorja. Zato je predstavitev inventarjev, ki popisujejo svetokriški grad, umestitev teh v goriški prostor ter primerjava z drugimi že obdelanimi inventarji goriških plemičev nujno po-

trebna. Le s podrobno analizo ohranjenih popisov bo v prihodnosti mogoče natančneje opredeliti raven izobrazbe, kulturne razgledanosti in ambicij goriškega plemiča ter se seznaniti s predmeti, ki so ga spremljali v vsakdanjem življenju. Za umetnostnega zgodovinarja pa je inventar pomemben vir za identifikacijo morebitnih ohranjenih umetniških del.

V članku so predstavljeni trije inventarji plemiške družine Attems Svetokriški, ki popisujejo opremo gradu v Vipavskem Križu. Nastali so ob različnih priložnostih. Prvi je nastal leta 1755, ko je bila grofu Kristijanu Avgustu Attemsu zaradi njegove prevelike razsipnosti odvzeta pravica do upravljanja premoženja.⁷ Drugi inventar je zapuščinski inventar in je nastal leta 1764 po smrti omenjenega grofa,⁸ tretji pa je iz leta 1776, ko je njegov sin Avgust Anton postal polnoleten in prevzel premoženje.⁹ Vsak od inventarjev je sestavljen na nekoliko drugačen način. Tisti iz leta 1755 popisuje objekte po sobanah gradu in vsakemu je dodana ocenjena vrednost. Inventar iz leta 1764 jih popisuje po rubrikah z navedbo vrednosti, tretji inventar iz leta 1776 objekte popisuje po rubrikah in sobanah, vrednost umetniškega dela pa ni dodana.

Ker so predstavljeni inventarji zelo obsežni, je v članku analizirana le rubrika, v kateri so navedene slike oziroma umetniška dela, ki so nekdanj krasila mogočni grad v Vipavskem Križu. Kot izhodišče je objavljen inventar iz leta 1755, ki je glede na druga dva najbolj popoln, saj popis sledi razporeditvi po prostorih gradu, dodana je tudi ocenjena vrednost umetniškega dela. Inventarji popisujejo isto premoženje, ki se v desetih oziroma dvajsetih letih ni veliko spremenilo, vendar se med seboj nekoliko razlikujejo. Primerjava kaže, da je mogoče nekaj del iz enega in drugega inventarja povezati med seboj.¹⁰ Ostaja pa tudi več takih, ki so jih najverjetneje z leti dokupovali oziroma prodajali ali prenašali iz ene grajske sobane v drugo itd.

¹ Več o zapuščinskih inventarjih glej: Žvanut: *Od viteza do gospoda*; Štuhec: *Rdeča postelja, ščurki*; Preinfalk: *Listine v zapuščinskih*, str. 159ss; Štuhec: *O kranjskem plemstvu*, str. 97ss.

² Pillon: *Inventario della cancelleria*, str. 163ss.

³ V članku italijanske raziskovalke Delnerijeve lahko preberemo, kakšne slike so krasile devinski grad in štivansko palačo, ki sta bili v 18. stoletju v lasti družine della Torre, ter s katerimi umetniškimi deli si je svoji domovanji, mestno palačo v Gorici in podgorsko vilo, okrasil že omenjeni grof Žiga Attems Petzensteinski (Delneri: *Quadri da palazzo*, str. 143ss).

⁴ Članek Witta-Döringa prinaša podrobnejšo analizo pohištva v domovanjih goriških plemičev, med drugim tudi grofa Kristijana Avgusta Attemsa Svetokriškega, vendar je citirani arhivski vir napačno naveden, saj je iz popisa vidno, da ne gre za inventar iz leta 1764, ampak imamo podrobneje analiziran inventar istega grofa iz leta 1755 (Witt-Döring: *Fra Nord e*, str. 23ss).

⁵ Glej katalog razstave: *Abitare il Settecento*.

⁶ Grofje Attems Petzensteinski, katerih posestva so po drugi svetovni vojni pripadla Italiji, so bili v italijanski literaturi precej dobro obdelani, njihovi sorodniki, grofje Attems Svetokriški, ki so poleg mestne palače v Gorici imeli tudi renesančni grad v Vipavskem Križu v Vipavski dolini, pa so bili deležni precej manjšega zanimanja.

⁷ ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia. Serie delle ventilazioni ereditaire, b109.f271.sa-8.

⁸ ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia. Serie delle ventilazioni ereditaire, b109.f271.sa-9.

⁹ ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia. Serie delle ventilazioni ereditaire, b109.f271.sa-20.

¹⁰ V prepisu inventarja iz leta 1755 je vsakemu predmetu, ki ga je bilo mogoče izslediti v kasnejših dveh inventarjih, dodana opomba z letnico inventarja, v katerem je navedeni popis, ter izpis iz le-tega.

GROFJE ATTEMSI SVETOKRIŠKI

Predstavljena umetniška zbirka družine svetokriških Attemsov se je najverjetneje oblikovala dalj časa. Popisana dela niso le rezultat naročil ali nakupa grofa Kristijana Avgusta ali Avgusta Antona, ampak moramo naročnike iskati tudi med njunimi predniki.

Družina Attems je bila omenjena že v 12. stoletju, ko je Henrik Attems, ki velja za začetnika te plemiške družine, skupaj s svojim bratom Arbom imel grad Attimis severovzhodno od Vidma v Furlaniji. Družina se je nato razdelila na dve veji, Attems-Orso in Attems-Tridente, ta pa še na videmsko, čedajsko in goriško vejo, katere predstavnik Friderik Attems je kot prvi prišel v Gorico (leta 1473). Njegov potomec Herman Attems je od grofov Thurnov leta 1605 kupil gospostvo Sveti Križ v Vipavski dolini, po njem pa je družina Attems prejela predikat *von Heiligenkreuz*. Svetokriški Attems so bili leta 1630 povzdignjeni v grofovski stan, opravljali pa so tudi pomembne funkcije tako znotraj nekdanje Goriške grofije, pa tudi na graškem in dunajskem dvoru.¹¹

Kot najbolj dejavnega naročnika lahko omenimo grofa Friderika Attemsa, ki je leta 1636 dal postaviti kapucinski samostan v Vipavskem Križu.¹² Oče v nadaljevanju predstavljenega grofa Kristijana Avgusta Attemsa, Anton Ferdinand, pa je znan predvsem po tem, da je proti koncu svojega življenja dal zgraditi mestno palačo v Gorici, ki naj bi bila po navedbah nekaterih celo delo znanega arhitekta Nicolaja Pacassija.¹³

Grof Kristijan Avgust Attems Svetokriški

Grof Kristijan Avgust Attems Svetokriški je bil rojen 21. januarja 1719 v Eichstättu na Bavarskem.¹⁴ Po poročanju grofice Marije Viktorije Pallavicino-Attems¹⁵ je bil zelo osamljen otrok. Mater je izgubil pri šestih letih, oče pa se zaradi obveznosti in vnovične poroke ni veliko zanimal zanj. Bil

je prepuščen dvornim učiteljem in služinčadi. Edina svetla točka v njegovem življenju, ki ga je spremljala tudi vso odraslo dobo, je bila njegova babica, baronica Ana Gertruda Huingha de Brack, poročena von Ow. Zgodnje otroštvo je Kristijan Avgust preživel na Württemberskem, v kraju Sterneck, kjer so imeli Attems posestva, kasneje pa se je preselil na Goriško.¹⁶ V rosnih letih se je izobraževal pri zasebnih učiteljih, nato je odšel na zelo znan zavod svetega Karla v Modeno¹⁷ in bil na koncu na željo očeta poslan na kolegij v Parmo.¹⁸

Po vrnitvi v Vipavski Križ je Kristijan Avgust stopil v stik s svojimi skrbniki. Ti so mu priskrbeli ženo, grofico Marijo Terezijo Dietrichstein, hčerko grofa Karla Dietrichsteina in grofice Marije Terezije Ane Trauttmansdorff. Z njo se je poročil v Gradcu leta 1742.¹⁹ Najprej sta se nastanila v mestni palači v Gorici. Družino sta razširila z dvema hčerkama, Jožefino Ernestino in Marijo Antonijo, ter s sinom, a je umrl kot novorojenček.²⁰

Na veliko žalost Kristijana Avgusta je Marija Terezija preminila že leta 1749 v Beringenu.²¹ Po smrti žene je navezal stike s svojim nekdanjim skrbnikom Ferdinandom Jožefom Attemsom, ki je bil poročen s plemkinjo iz družine Strassoldo. Tako je spoznal svojo drugo ženo, grofico Marijo Ele-

¹¹ Ilwof: *Die Grafen von*, str. 1ss.

¹² Frank – Šerbelj. *Kratka zgodovina grofov*, str. 146.

¹³ Perusini. *L'attività architettonica di*, str. 57ss.

¹⁴ Hueck: *Attems*, str. 29.

¹⁵ Grofica Marija Viktorija Attems Svetokriška, poročena Pallavicino, se je rodila 8. decembra 1899 na Dunaju. Bila je hčerka grofa Viktorja Karla Avgusta Attemsa in Matilde Doroteje Ludovike Schürer von in zu Waldheim (Hueck: *Attems*, str. 33). Štajerskemu deželnemu arhivu v Gradcu je po smrti leta 1983 zapustila svoje tipkopise o zgodovini družine Attems (Pferschy: *Tätigkeitsbericht des Steiermärkischen*, XXXV/XXXVI, str. 9).

¹⁶ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

¹⁷ Med letoma 1710 in 1760 je bil študij v Modeni med aristokrati habsburških dednih dežel izredno priljubljen. Študij je bil za plemiča nujen, saj ga je dobro pripravil na izpolnjevanje njegovih dolžnosti. Izobraževanje je bilo svetovljansko usmerjeno. Poleg učenja ježe in plesa so se plemiči učili tudi slovnice, filozofije, retorike, francoščine, geografije, geometrije in aritmetike (Pillon: »Oltre lo specchio«, str. 36).

¹⁸ Po poročanju Guelmija je v Parmi ostal do smrti svojega očeta leta 1739 (Guelmi: *Storia genealogico-cronologica degli*, str. 122), Marija Viktorija Pallavicino-Attems pa v svojih zapiskih trdi, da naj bi moral Kristijan Avgust po odredbi v očetovi oporoki v Parmi preživeti še tri leta in dokončati študij. Oče mu je kljub njegovi goreči želji, da bi nadaljeval družinsko tradicijo in postal vojaški oficir, namenil pravniško službo (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

¹⁹ Marija Terezija je bila ob poroki odlikovana z redom zvezdnega križa in Kristijan Avgust je postal komornik. Več o redu zvezdnega križa in funkciji komornika glej: Preinfalk: *Auerspergi. Po sledeb*, str. 31ss.

²⁰ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

²¹ Njeno srce so balzamirali in shranili v Hirrlingenu, kjer ji je mož postavil nagrobni spomenik (danes izgubljen). Edina preživela hčerka, Marija Antonija, je bila poslana na Dunaj k teti Mariji Antoniji, poročeni Dietrichstein (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

onoro Jožefo Strassoldo,²² hčerko grofa Antona Strassoldo in grofice Regine Izabele Rabatta, ter se z njo leta 1751 poročil.²³ Kmalu se jima je pridružil sin Avgust Anton.²⁴

22. septembra 1753 so bile Kristijanu Avgustu in njegovim potomcem podeljene pravice do premoženj v Hirrlingenu in Bieringenu, povzdignjen je bil tudi v viteza vojvodine Švabske s sedežem in glasom v stanovih iz okrožja Schwarzwald in Ortenau ob Neckarju. Zato se je takoj po rojstvu sina Jožefa Kristijana leta 1754 družina preselila v Hirrlingen.²⁵ Tam sta se zakonca izredno dobro počutila. Živela sta na veliki nogi, saj je Eleonora ljubila zabave in gostije. Vse to pa je pripeljalo do prevelikega zadolževanja in zastave premoženja. Zaradi slabega vodenja je bil Kristijan Avgust 17. aprila leta 1755 razglašen *pro prodigo*,²⁶ se pravi za nekoga, ki pretirano zapravlja svoje premoženje. Dodeljen mu je bil celo skrbnik in posest je prišla pod prisilno upravo. Omogočen mu je bil le dostop do naturalij in nujnih sredstev za preživetje, pri upravljanju svojih posesti pa ni imel več besede. Spomladi leta 1758 se je zato vrnil v Gorico in poskušal popraviti vtis ter si pridobiti nekdanje pravice. Sredi julija istega leta mu je to tudi uspelo, le začasni upravitelj Hirrlingena je ostal na svojem mestu.²⁷

Grof Kristijan Avgust Attems je umrl 18. marca 1764 v Gorici,²⁸ pokopan je v kapucinskem samostanu v Vipavskem križu.²⁹ Njegovim sedmim takrat še mladoletnim otrokom³⁰ so bili dodeljeni skrbniki. Glavna skrbnica je bila njihova mati, grofica Marija Eleonora, ki pa se je kmalu nato poročila in tako izgubila skrbništvo in pravice, ki jih je uživala kot vdova. Kot soskrbnika sta bila imenovana grofičin brat grof Karl Strassoldo ter baron Ludvik Radieucig.³¹

Grof Avgust Anton Attems Svetokriški

Sin grofa Kristijana Avgusta Attemsa Svetokriškega, Avgust Anton, se je rodil 11. januarja 1752 v Gorici.³² Bilo mu je le 12 let, ko mu je umrl oče, ko je bil 15-leten, se je njegova mati vnovič omožila. Po pripovedovanju Marije Viktorije Pallavicino-Attems je bil v slabih odnosih z očimom, ki je skupaj z družino prebival v svetokriškem gradu in v mestni palači v Gorici.³³

V Ljubljani je dokončal gimnazijo, nato je študiral na graški univerzi; tam je bival v nadvojvodskem kolegiju.³⁴ Leta 1768 je odšel v Salzburg, saj naj bi na željo skrbnikov študiral pravo. Po končanem študiju se je vrnil domov, vendar ga je kmalu spet zamikala tujina.³⁵ Na popotovanju po Evropi je obiskal Italijo, Francijo in Nemčijo. Tik pred dopolnitvijo polnoletnosti se je vrnil v domovino, da bi prevzel upravljanje družinskih posesti.³⁶

Ko se je leta 1777 njegov mlajši brat poročil s hčerko barona Hopferja in se nastanil v Hirrlingenu, se je Avgust Anton umaknil. Naselil se ni v Vipavskem križu, kjer je živela njegova mati z dru-

²² Grofica Marija Eleonora naj bi sredi 18. stoletja na dvorišču svetokriškega gradu postavila lepo profiliran kamnit baročni vodnjak (Šapač: *Grajske stavbe*, str. 157).

²³ Tudi Mariji Eleonori je bil ob poroki podeljen red zvezdne križa (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

²⁴ Hueck: Attems, str. 29.

²⁵ V času okrog leta 1756 oziroma leta 1757 naj bi po navdbah Marije Viktorije Pallavicino-Attems nastal trojni portret Kristijanovih otrok; danes ne vemo, kje je shranjen. Avgust Anton je bil po takratni navadi oblečen kot odrasel človek, v nekakšni rdeči uniformi z zlatimi dodatki, obute je imel visoke škorenjčke, na strani pa je imel meč. Njegova sestra Marija Ernestina je stala na sredini. Oblečena je bila v deklško oblekico. Poleg nje je stal Jožef Kristijan, ki je nosil dolgo otroško obleko. Kot zanimivost naj omenim, da so okrog leta 1772 povečali cerkev v Hirrlingenu. Na freski z upodobitvijo Svete trojice, ki še danes krasi obok te cerkve in je delo mojstra Gabrijela Ignaza Thuma, sta upodobljena zakonca Kristijan Avgust in Marija Eleonora (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

²⁶ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

²⁷ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

²⁸ Hueck: Attems, str. 29.

²⁹ Guelmi: *Storia genealogico-cronologica degli*, 124s.

³⁰ Kristijan Avgust je imel tri sinove, Avgusta Antona, Jožefa Filipa in Kristijana Avgusta Antona, ter štiri hčerke, Antonijo iz prvega zakona in Marijo Ernestino, Marijo Eleonoro in Marijo Elizabeto iz drugega (Hueck: Attems, str. 29s).

³¹ AT'-OeStA RK Deduktionen 227d-6, 52s.

³² Hueck: Attems, str. 29.

³³ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

³⁴ Na graški univerzi je poučeval teologijo in bil pedagoški svetnik jezuit Hieronim Guelmi, ki je kasneje napisal zgodovino družine Attems (Guelmi: *Storia genealogico-cronologica degli*). Tam je najbrž prišel tudi v stik s svetokriškimi Attemsi, ki so mu dovolili vpogled v svetokriški grajski arhiv, ki ga v svojem delu navaja (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

³⁵ Guelmi: *Storia genealogico-cronologica degli*, str. 130.

³⁶ Takrat je od Marije Terezije prejel naziv komornika in komorniški ključ (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

gim možem, ampak je sprejel državno službo v Gorici in bil v prvi polovici leta 1778 imenovan za gubernijskega svetnika goriške vlade.³⁷ Istega leta je odpotoval na Dunaj, kjer se je poročil z grofico Izabelo Gabaleone von Wackerbarth-Salmour,³⁸ hčerko grofa Jožefa Kristijana Gabaleone von Wackerbarth-Salmour in grofice Marije Izabele Lubienke.³⁹ Takrat je prišel v stik z dunajskim dvorom, saj je bila Izabela tovarišica nadvojvodinje Marije Antonije, njena mati pa je bila višja dvorna učiteljica nadvojvodinje Marijane. Tudi njen oče je bil izredno pomembna osebnost. Mladoporočenca sta se preselila na Goriško in se nastanila v mestni palači v Gorici.⁴⁰

Leta 1781 je Avgust Anton postal poslanec goriških deželnih stanov.⁴¹ Ko je bil leta 1783 goriški gubernij preseljen v Trst, se je Avgust Anton z družino preselil v to pomembno pristaniško mesto. Vendar članom družine obmorski zrak ni dobro del, saj sta v Trstu umrla dva otroka, po vrnitvi v Gorico pa še eden. Vse to je Izabelo tako potrlo, da je leta 1785 v Trstu za vedno zaspala. Njeno truplo je bilo preneseno v kapucinsko cerkev v Vipavski Križ.⁴²

Po tej težki izkušnji se je Avgust Anton skupaj s hčerko Marijano Leopoldino preselil na Dunaj, kjer je spoznal grofico Antonijo Schulenburg-Oeynhausena,⁴³ hčerko grofa Ferdinanda Ludvika Schulenburg-Oeynhausena in grofice Marije Ane Kottulinsky, s katero se je poročil leta 1788. V tem času je Avgust Anton prodal svoj delež gradu v Vipavskem Križu in goriški mestni palači. Tako je prišel

do ogromne vsote denarja in leta 1803 kupil posestva v Schrattenthalu na Spodnjem Avstrijskem.⁴⁴

Leta 1812 je znova ovdovel. Sedem let kasneje se je odpravil na potovanje po Italiji. Občudoval je umetniške stvaritve Neaplja, Firenc in Rima ter obiskal nekaj dvorov, ki so bili pobrateni ali so bili v sorodstvenih zvezah z dunajskim dvorom. S svojo družino na Goriškem je bil v dobrih odnosih. Posebno rad je imel nečaka Kristijana Antona, kateremu je pomagal pri študiju. Umrl je 19. avgusta 1837 v Schrattenthalu.⁴⁵

Portret grofa Avgusta Antona Attemsa Svetokriškega (povzeto po Hueck: *Attems*, str. 24)

³⁷ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

³⁸ Izabela je govorila več tujih jezikov in je ljubila prebiranje literature; ljubiteljsko se je ukvarjala s slikanjem pastelov. Ob poroki je bila odlikovana z malteškim križem in redom zvezdnega križa, njen mož pa je bil sprejet v malteški viteški red (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

³⁹ Guelmi: *Storia genealogico-cronologica degli*, str. 130.

⁴⁰ StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

⁴¹ Istega leta je zaprosil cesarja Jožefa II., da bi mu potrdil mestne privilegije za Vipavski Križ iz leta 1532. Cesar mu jih je podelil za vse večne čase, nove potrditve tako niso bile več potrebne (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

⁴² StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

⁴³ Hueck: *Attems*, str. 29. Grofica Antonija je bila izredno razgledana ženska, ljubila je umetnost in znanost (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

⁴⁴ Grad, ki ga je po smrti zapustil vnukinji Leopoldini, je opremil predvsem s potreti svoje družine, ki jih je naslikal tudi zelo znani slikar Franz Eybl (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

⁴⁵ Tam mu je hčerka postavila grobno kapelo, v njej pa so pokopani tudi vsi njegovi potomci (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

»ALLA MANO DESTRA ENTRANDO IN CASTELLO ...«
PREPIS INVENTARJA⁴⁶

Die 27 Augusti 1755.

Inventario della Facoltà attiva, e / Passiva del Sig.r Conte Cristiano / Augusto d'Attems stato assonto / da Noi sottoscritti Comissari, e / Controllore ad hunc actum depu= / tati esecutivam.te al decreto delli / 3 Sud.te Mese d'Agosto 1755. ut sequitur(?)

N.o: 1. / Camera / Vicina alla Scala di legno d.ta di mezzo / alla mano destra entrando in Castello.⁴⁷

4 quadri bislonghi, contrasegnanti prospet= / tivi, lontananzze, e dentro diverse istorie	20 fl – kr
2 quadri con bestiami ⁴⁸	6 " – "
2 Paesetti	3 " – "
1 picciolo colla testa del Gigante Gollia ⁴⁹	2 " – "
1 colla beata Vergine con bambino, e S: Giovanni	1 " – "
2 con pitture grande d'istoria	8 " – "
2 Sopra la porte una l'orazione nell'orto ⁵⁰ / l'altro la caduta dal nostro Sig:re sotto la croce ⁵¹ / tutti li Sud:ti quadri sono senza suazza.	3 " – "
Camera 2:da contigua	
2 quadri bislongi senza suazza con / Paesetti	5 " – "
2 d:ti istoriati senza suazza ordinari	2 " – "
1 d:to con vaso di fiori senza suazza	– " 17 "
1 d:to con suazza negra ordinaria vecchio / con Paesetto	– " 20 "
2 Ritratti sopra la Porta con suazza / ordinaria	1 " 20 "
1 d:to sopra la 2.da porta bislongo con / Paesetti senza suazza	1 " – "
Arazzi di Sua fornitura sopra il / muro vecchi tarmoti	10 " – "
Camera 3:za contigua⁵²	
Arazzi vecchi sopra il muro	15 " – "
1 Pezzo di Arazzi frusti ritrovati sopra la d:ta lettiera	1 " 20 "
1 quadro grande d'istorie pittura grande / senza suazza	5 " – "
2 piu piccioli istoriati senza suazza	6 " – "
1 d:to con suazza negra d'un Paesetto	– " 30 "
1 d:to bislongo senza la suazza sopra la / porta d'un Paesetto ⁵³	1 " – "
2 d:ti pure senza suazza sopra la 2:da / porta	1 " 30 "
1 d:to senza suazza vecchio sotto di frutti ⁵⁴	– " 7 "
2 d:ti dietro il letto senza suazza di fioretti ⁵⁵	1 " – "
1 d:to di S. Agostino a capo del letto senza / suazza	1 " – "
Camera 4:ta contigua	
1 quadro grande senza suazza istoriato	5 " – "
2 d:ti ovatti con suazza di uccelami e bestiami	1 " 20 "
2 quadretti quadri con suazza negra sopra / la porta con due figure	– " 40 "
1 d:to sopra la 2:da porta con suazza in= / dorata di oro falso istoriato	1 " – "
1 quadretto con figura d'Avorio con dona / che porta un cestello in brazzi	1 " – "
2 quadretti ovati parim.te d'avorio con / suazza d'orata, una delle quali sta inta= / gliata una donna nuda con un fanziulo / l'altra con tre statue nude	10 " – "

⁴⁶ ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia. Serie delle ventilazioni ereditaire, b109.f271.sa-8.

⁴⁷ Prim. 1776: N:o 3.o.

⁴⁸ Prim. 1764: 2 *Quadri con bestiami* 2 fl; 1776: 1 *Detto rapr. Bestiami*, 1 *Detto rapr. Cacie*.

⁴⁹ Prim. 1764: 1 *d.o colla Testa del Gigante Gollia* 1 fl.

⁵⁰ Prim. 1764: 1 *d.o denotante l' Oraz:ne nell'Orto* 1 fl 20 kr; 1776: 1 *Detto rapr: l'orazione nell'orto*.

⁵¹ Prim. 1764: 1 *d.o rapp.te Gesu Christo che porta la Croce* 1 fl 20 kr; 1776: 1 *Detto rapr. Gesù*.

⁵² Prim. 1776: N:o 4.o.

⁵³ Prim. 1764: 1 *d.o bislongo* 28 kr; 1776: 1 *Detto bislongo rapre. un Paesetto*.

⁵⁴ Prim. 1776: 1 *Detto rapr. fruttami*.

⁵⁵ Prim. 1764: 2 *Quadri a fiori* 52 kr; 1776: 2 *Ovali di fiorame*.

1 quadro con in mezzo il nostro Signore / con suaza di strame ben travagliata	4 fl – kr
2 d:ti con fiorami, e suaza negra con / suo vetro	1 " 30 "
2 quadri di Rittrati di Casa Au. ae(?) in / picciolo ovati	2 " – "
1 quadretto della B: Vergine con suaza / d'Avorio ben lavorata in cassetta	3 " – "
2 Rittrati scolpiti in legno color giallo, / uno della B: Vergine, e l'altro di nostro Sig:re	1 " 30 "
1 ritratto picciolo con suaza ordinaria / depinto sopra il legno un vecchio con / Papagallo in mano	– " 20 "
1 testa intagliata in Pietra sopra un picciolo / quadretto ovato di legno in parte d'orato	3 " – "
1 quadretto con un fanziulo intagliato in pietra / che sta appoggiato sopra una anchora, rotto	– " 6 "
2 teste picciole d:ti Camaini suazate ovate / in parte d'orate	5 " – "
1 testa d'Angelo di Pietra bianca in Scatola	– " 50 "
1 Corona d'ambra giala con dieci Ave Maria / e Pater Noster	1 " – "
1 figura di bronzo, che si cava una spina / del piede sinistro con piedestalle di pietra	20 " – "
1 Croce ligato in argento	1 " – "
Sala grande contigua / No. 5:to contigua⁵⁶	
5 quadri grandi istoriati con suaza di / legno ⁵⁷	30 " – "
5 quadri grandi di fiorami, Erbami, e frutti / con suaza di legno ⁵⁸	20 " – "
4 detti bislonghi con fiorami, fruttami, / ed Erbami ⁵⁹	10 " – "
2 sopra le porte denotanti cavetteria / con suaza ordinaria ⁶⁰	3 " – "
4 quadretti con scherzi sopra 4 finestre ⁶¹	2 " – "
No. 6:ta Camera / Siegue la Camera a mano manca alla / Scala di Pietra ora serve di Tinello⁶²	
1 quadro grande denotante l'arbore con / l'arme di Casa OW, e delle respettive dame / state in questa famiglia ⁶³	6 " – "
1 quadro piu picciolo denotante l'istesso / arbore di d:ta Casa ⁶⁴	4 " – "
5 quadri di Rittrati ovati ed uno più / picciolo con suaza dorate ⁶⁵	8 " – "
6 d:ti pure di Rittratti quadri con / suaze dorate	7 " – "
4 quadri d'istorie con suaze bianca	6 " – "
4 d:ti di Paesetti con suaze dorate	3 " – "
2 d:ti d'istorie con suaze bianche	2 " 30 "
4 d:ti con frutti, Erbe, e ucellami / con suaze bianche	2 " – "
2 d:ti picciolini	– " 24 "
No. 7:mo / Segue nel turron contiguo⁶⁶	
3 suaze dorate ⁶⁷	– " 36 "
N:o 8.o / Altra Camera vicina al Tinello	
4 quadri bislonghi istoriati di Salvatizina ⁶⁸ / con suazeti dorate	8 " – "
1 quadro a capo del letto d'una B: Vergine / con suaza intagliata, e dorata	3 " – "
4 quadretti depinti sopra tavola a Scuro / con suazete picciole intagliate, in / parte dorate	2 " – "

⁵⁶ Prim. 1776: *Sopra la Salla.*

⁵⁷ Prim. 1764: *5 Quadri grandi istoriati con suaza di legno 30 fl; 1776: 5 quadri d'Istoria.*

⁵⁸ Prim. 1764: *5 d:ti grandi di fiorami Erbami e frutti con suaza di legno 20 fl; 1776: 11 detti di fiorami.*

⁵⁹ Prim. 1764: *4 detti bislonghi con fiorami, fruttami, ed Erbami 10 fl; 1776: 11 detti di fiorami.*

⁶⁰ Prim. 1764: *2 Quadri denotanti cavetteria con suaza ordinaria 3 fl.*

⁶¹ Prim. 1764: *4 Quadretti con scherzi sopra finestre 2 fl; 1776: 4 Detti più piccoli bislonghi.*

⁶² Prim. 1776: *N:o 21:o di Seguiti.*

⁶³ Prim. 1776: *2 Detti rapr. l'Albori della famiglia.*

⁶⁴ Prim. 1776: *2 Detti rapr. l'Albori della famiglia.*

⁶⁵ V inventarju iz leta 1764 je izrecno navedenih kar 29 portretov družine Attems oziroma njihovih sorodnikov, v inventarju iz leta 1776 pa 27.

⁶⁶ Prim. 1776: *N:o 2:o / l'altra Camera contigua del Turrone.*

⁶⁷ Prim. 1776: *3 Quadri rapr. Paeseti.*

⁶⁸ Beseda Salvatizina je dvoumna, saj bi lahko šlo za motiv Odrašenja, ki se pojavlja v inventarju iz leta 1776, *4 Detti rapr. Sabatiniua*, ali pa za motiv divjih živali.

4 quadretti con suazza doppia d'Elese / dorate due in parte, e due senza dorare / sopra dei quali vi sta un Canulino per / uno, e Sopra uno livieri, che in se= / guiscono una lepra, e li altri, che / fermano un Salvatico.	8	fl	–	kr
4 quadretti con teste fatte di penna con / suazza negra in parte dorate	3	"	–	"
4 quadretti due più grandi, e due più / piccioli con suazze doppie d'Elese in / parte dorate sopra dei quali vi stano / dipinti cervi, Daino, con Cani, che li / inseguiscono	8	"	–	"
2 quadretti di due Rittrati delli Sovrani / nostri in cera con suazza negra in parte / d'orate	3	"	–	"
5 quadretti con figurine, e bestiami con suazeta / negra in parte dorata	3	"	20	"
2 d:ti sopra le porte Paesetti	3	"	–	"
2 d:ti in quadro perfetto di bestiami, e / Pastori con suazza negra in parte dorata	6	"	–	"
1 d:ti d'astrologia di quatro persone con / suazza dorata	1	"	–	"
2 d:ti piccioli di due vecchioni dipinti / sopra pietra negra con suazetta intagliata / e dorata	2	"	–	"
1 quadro di S: Giovanni con suazza dorata / assai vecchia	–	"	30	"
4 quadretti piccioli di Miniatura d'istoria / sacra con Vetro sopra con suazeta	2	"	30	"
2 d:ti vecchi bislonghi con due teste, con / suazza negra	–	"	40	"
1 d:ti picciolo con vedro di sopra con figurine / tre vestite a oro apoggiate ad una / tavola con suazza	–	"	15	"
4 quadretti di Rittrati due di Maschi, e / due di femine con suazza dorata	3	"	–	"
1 quadretti di carta intagliata con suazza / carta dorata	–	"	6	"
10 quadretti piccioli parte di fiorami in / parte paesetti con vedro sopra in parte	–	"	45	"
N:o 9.no / Camera Contigua				
12 quadretti compagni con suazza negra / in parte dorata denotanti il vestire / diverso di Paes ⁶⁹	4	"	–	"
4 d:ti grandi con rittrati con vestiti al / antica in piedi con suazza dorata	2	"	–	"
1 d:to della B: Vergine con suazza negra	1	"	–	"
1 d:to senza suazza scritto di dietro P: / Franciscus de Hieronimo	–	"	50	"
1 d:to senza suazza della S. Trinità con / diversi Santi	1	"	30	"
1 quadretto in legno senza suazza d'una testa di / Dona	4	"	40	"
N:o 10 / Camera contigua con stoffa				
4 quadri grandi senza suazza istoriati	12	"	–	"
6 d:ti piccioli con suazza con Paesetti / e Lontananze assai vecchie	1	"	30	"
3 d:ti piu grandi senza suazza d'architeta= / tura usati	3	"	–	"
3 d:ti di Santi con suazza vecchi	1	"	30	"
1 quadretto in Rame della B: Vergine / con bambino, vecchio	1	"	–	"
No: 11 / Salleta contigua⁷⁰				
4 quadri ovali rappresentanti prospet= / tive della citta di Venezia con suazza ⁷¹	4	"	–	"
No: 12 / Camera con stoffa contigua				
1 Gallerieta vecchia con entro un bam= / bino di cera con vetri	1	"	–	"
2 Rittrati ovati uno di uomo, e l'altro / di Dona con suazza intagliata, e do= / rata	4	"	–	"
1 d:to ovato con suazza turchina smal= / tata e d'orata	6	"	–	"
1 Rittrato d'u[o]mo vestito a coraza con sua / suazza intagliata, e d'orata	2	"	–	"
2 d:ti con suazeta d'orata	3	"	–	"
4 d:ti piu piccioli 1 d'u[o]mo e tre di Donna / con suazeta d'orata	5	"	–	"
1 d:to di Donna ovato senza suazza	1	"	–	"
1 d:to di Donna quadro con suazza / dorata	1	"	30	"
1 d:to di Donna di Casa OW con suazza / dorata	1	"	–	"
1 quadro di S: Pietro con suazza dorata	3	"	–	"

⁶⁹ Prim. 1764: 12 d:ti rapp.ti il Vestiario Donesco 4 fl.

⁷⁰ Prim. 1776: N:o 17:o.

⁷¹ Prim. 1776: 4 quadri ovali rapr. Prospetive di Venezia.

1 d:to della B: Vergine piccolo con / suaza dorata	1 fl – kr
No: 13 / Camera contigua con Camino	
2 quadri bislunghi con Paesetti di suaza / dorata	3 " – "
2 d:ti di fruttami con suaza dorata	4 " – "
2 d:ti d'istorie profane bislunghi 1 piu / grande dell'altro con suaza dorata	6 " – "
4 quadretti senza suaza bislunghi segnati / da dietro col N:58 di figure diverse	12 " – "
2 d:ti con paeseti e figure con suaza / dorata	4 " – "
2 d:ti con lontananze e prospettive con / suaza negra in parte dorata	3 " – "
2 Sopra la porta di q:ti con suaza dorata / con figure diverse	3 " – "
1 d:to senza suaza d'un uomo, ed una / Donna	1 " – "
1 d:to di S: franco con suaza negra doppia	1 " 30 "
1 Ritratto del fu conte Giuseppe di questa / Casa ovato con suazeta dorata	2 " – "
2 d:ti senza suaza di diversi Santi	3 " – "
2 piccoli senza suaza di fiori, e ucelli / ed un d:to d'una testa con suaza	1 " 30 "
1 d:to della B: Vergine con bambino / con suaza	1 " – "
1 d:to piccolo di S: Rocco senza suaza	– " 20 "
1 Ritratto d'un Petrino rotto con / suaza lavorata ed dorata	1 " – "
1 d:to di Donna nuda con suaza dorata	2 " – "
1 d:to di S: Theresia con crucifisso / senza suaza	1 " – "
1 d:to d'un vecchio tiene un putto in / braccio senza suaza	1 " – "
1 d:to sopra tavola con figure 3 nude / con suaza dorata vecchia	1 " 30 "
1 d:to un Cavaliere di Malta di Casa / OW con suaza dorata	1 " 30 "
1 d:to piccolo con piu figure con suaza / negra in parte dorata	– " 30 "
No: 14 / Salleta contigua, e vicina / alla Capella	
1 quadro grande di Ritratti con / suaza dorata vecchio	1 " 30 "
3 d:ti di prospettive con suaza di legno	2 " – "
2 d:ti Ritratti di Santi senza suaza	2 " – "
1 d:to di crocifisso con S: Maria Mada= / lena senza suaza	1 " – "
1 d:to rappresentante il nosto Signore / sulla sepultura compianto della B: / Vergine senza suaza	1 " – "
No: 16 / Camera contigua con camino ⁷²	
4 quadri grandi senza suaza istoriati ⁷³	24 " – "
5 d:ti con suaza ordinaria di Lonta= / nanze, e prospettive	7 " 30 "
4 d:ti piu piccoli Paesetti con lon= / tananze, e prospettive con suaza ordi= / naria	4 " – "
6 quadretti ovati con suaza ordinaria / di fiorami	2 " – "
4 d:ti 2 di fruttami, e 2 di Lontananze / e prospettive quadri, piccoli, e senza / suaza	2 " – "
2 d:ti di cerase, e fragolle con suaza / negra in parte dorate	– " 40 "
2 d:ti con suaza bianca d'uccellami	3 " – "
2 quadretti ovati con suaza negra in / parte dorate	2 " – "
1 quadretto con Cavalli ed uomini con / suaza ordinaria	– " 40 "
1 quadro sopra il camino di fruttami / senza suaza	– " 40 "
6 d:ti piccoli con suaza dorata deno= / tanti di villani di diversi Paesi ⁷⁴	1 " 30 "
1 Ritratto d'un giovaneto si crede di fa= / miglia, con suaza dorata	2 " – "
1 d:to di Martino Luttero depinto sopra / tavola con suaza dorata ⁷⁵	1 " – "
1 d:to parimente sopra tavola depinto / un astrologo, con suaza negra in / parte dorata ⁷⁶	– " 15 "
1 d:to figura d'una Donna piccolo ⁷⁷	0 " 30 "
1 picciolino figura d'un Prete sopra legno con suaza negra	– " 6 "
2 picciolini l'uno sopra tavola e l'altro / con vietro sopra carta con suaza	– " 30 "

⁷² Prim. 1776: No 16: o di Seguito.

⁷³ Prim. 1776: 4 Detti d'Istoria.

⁷⁴ Prim. 1776: 6 Detti piccoli rapr. figurini.

⁷⁵ Prim. 1764: 1 d.o Martin Luttero 20 kr; 1776: 1 Detto rapr. Martin Luttero con Sua Cattarinella.

⁷⁶ Prim. 1764: 1 d.o rapp.te un Astrolog 1 fl.

⁷⁷ Prim. 1764: 1 d.o con figura d'una Dona 1 fl; 1776: 1 Detto rapr: una Cingara.

2 d:ti ovati di S: Pietro e Paulo con suaza / argentata sopra legno, picciolini ⁷⁸	– fl 40 kr
1 Gallariaetha picciola con entro Pastor / bonus	1 " – "
6 figure di legno di mostri	– " 40 "
1 testa parim.te di Pietra picciola ⁷⁹	– " 10 "
No: 17 / Camera contigua	
2 quadri vecchi piccioli con figure / con suaza dorata	2 " – "
1 d:to con due figure istoriate scolpite / in legno	1 " – "
2 d:ti con bestiami selvatici in pittura / senza suaza	1 " 30 "
2 d:ti con suaza dorata, picciolini ovati / con figure in carta	– " 20 "
2 suaze da quadretti negri in parte / dorati	– " 30 "
No: 19 / Camera contigua colla Stuffa⁸⁰	
1 quadro senza suaza con pesci, ed / ucellami ⁸¹	1 " 30 "
1 d:to sopra porta con suaza bianca / di Prospettiva e figurine bislungo	1 " – "
1 d:to di Ritratto vecchio con suaza bianca	– " 30 "
10 teste d'Imperadori Romani con suaze / in parte dorate, vecchie ⁸²	2 " – "
1 Statua della Madonna vestita di rosso	1 " – "
No: 20 / Camera contigua⁸³	
4 quadri grandi istoriati senza / suaza ⁸⁴	12 " – "
1 d:to con Paesetto senza suaza ⁸⁵	1 " 30 "
1 quadro d'un Santo senza suaza ⁸⁶	– " 40 "
1 d:to di S: Maria Magadena[!] con / suaza bianca vecchio ⁸⁷	– " 25 "
1 d:to di S. franc:o Saverio senza suaza ⁸⁸	– " 20 "
2 teste d'Imperadori Romani con suaza / in parte dorate ⁸⁹	– " 24 "
1 Galleria vecchia con un Santo	– " 10 "
No: 21 / Camera contigua, ed ultima / colla stuffa⁹⁰	
6 quadri istoriati senza suaza ⁹¹	8 " – "
1 d:to bislungo istoriato pure senza suaza	1 " 30 "
1 d:to piccolo sopra legno con lontananza / con suaza bianca lavorata vecchio	– " 15 "
1 Albero della Casa OW sopra tela / con suaza bianca ⁹²	1 " – "
Terminato l'estimo de Mobili delle Camere / S'è passato all'Estimo de Mobili dell'abi= / tazione a pri. piano come segue	
No: 23 / Mezzado di rimpetto / Della Concellaria	
3 quadri vecchi frusti due con suaze	– " 40 "
No: 24 / Altro Mezzado contiguo	
1 quadro di due figure senza suaza vecchio	– " 17 "
No. 25 / Mezzado, che serve d'abitazione / al Sig. Amministratore⁹³	
2 Ritratti grandi senza suaza vecchi	1 " 20 "
2 quadri istoriati grandi senza suaza	3 " – "

⁷⁸ Prim. 1764: 2 d:ti ovati di S. Pietro e Paolo 20 kr.

⁷⁹ Prim. 1776: 1 Detto rapr: una Testa Profana.

⁸⁰ Prim. 1776: N:o 7:o di Seguito.

⁸¹ Prim. 1764: 1 d:to di diversi pesci 40 kr.

⁸² Prim. 1764: 11 Quadreti piccoli d'Imperadori Romani 4 fl; 1776: 11 Detti rapr: Teste d'imperadori Romani.

⁸³ Prim. 1776: N:o 6:o di Seguito.

⁸⁴ Prim. 1764: 4 Quadri grandi rapp.nti diverse Istorie 20 fl.

⁸⁵ Prim. 1764: 1 d.o di Paesetti 45 kr; 1776: 1 Paeseto.

⁸⁶ Prim. 1764: 1 d.o di S. Gio: Nepomuceno 45 kr; 1776: 1 Detto rapr: S: Gio. Nepomuceno / 1764: 1 d.o di S. Giuseppe col Bambino 1 fl 10 kr; 1776: 1 Detto rapr: S: Giuseppe col Bambino.

⁸⁷ Prim. 1764: 1 d.o di S. Maria Madalena 35 kr; 1776: 1 Detto rapr: S: Maria Madalena.

⁸⁸ Prim. 1764: 1 d.o piccolo di S. Franc.o 10 kr; 1776: 1 Detto rapr: S: Fran.co Sauerio.

⁸⁹ Prim. 1776: 1 Detto rapr: Teste d'Imperadori Romani.

⁹⁰ Prim. 1776: N:o 5:o.

⁹¹ Prim. 1764: 6 Quadri bisloghi d'ist. Sac: 3 fl; 1776: 1 quadro rapres. la Cena di Gesù Christo / 5 detti rapr. Istorie.

⁹² Prim. 1764: 1 Albero di Geneologia 35 kr; 1776: 1 Detto geneologico.

⁹³ Prim. 1776: Nella Camera 3.a di Seguito.

10 quadretti quadrati con figure vulgò / dite le Sibille vecchie suazati ⁹⁴	3 fl – kr
1 dito senza suaza d'un ritratto vecchio	– " 15 "
No. 26 / Mezado contiguo	
1 Ritratto d'una Donna con suaza ordinaria / vecchia	– " 20 "
No. 27 / Mezzado Contiguo	
1 quadro vecchio senza suaza piccolo de= / notante il Sigre con aver il mondo in mano	– " 10 "
1 Ritratto d'un uomo vecchio vestito all' / antica senza suaza	– " 6 "

SPINARIO, BAMBOCCIANI IN OKVIR IZ LEPO IZDELANE PLETENE SLAME

Goriška grofija je bila v 18. stoletju na obrobju habsburške monarhije. Njeno visoko plemstvo je bilo internacionalno usmerjeno, povezovalo se je v največji meri z dunajskim. Kot je bilo že velikokrat povedano, je Goriška bila in je še vedno kraj na prepihu, kjer se stapljata jug in sever, romanski in germanski svet. Tako tudi dela, ki so nekdanj krasila mogočne gradove in prelepe palače, niso vezana le na en kulturni krog, ampak moramo njihovo provenienco iskati v širšem evropskem prostoru.

V 17. stoletju naj bi bilo naročništvo na Goriškem zaradi neugodnih gospodarskih razmer nekoliko slabše razvito.⁹⁵ Šele v 18. stoletju, nekateri mu pravijo kar *zlato 18. stoletje* oziroma *Secolo d'Oro*, je postalo naročanje umetniških del pomemben dejavnik vsakega plemiča. K temu je brez dvoma pripomogel tudi razcvet gospodarstva v drugi četrtini 18. stoletja. Tako sta po letu 1740 plemstvo in duhovščina z naročanjem del tudi pri zelo znanih in pomembnih slikarjih začeli bogatiti svoje zbirke.⁹⁶ V zadnji četrtini 18. stoletja pa se je naročniška dejavnost nenadoma zmanjšala. Vzrok za to so bile predvsem na cerkvenem področju reforme Jožefa II. Temu primerna je bila tudi nižja kakovost likovnih del, ki so nastala ob koncu stoletja.⁹⁷

Predstavljeni inventarji družine Attemsov Svetokriških so nastali v kar zadeva naročanje najplodnejšem obdobju. Žal pa so popisi v njih ponekod zelo skopi. Večinoma je podana le kratka vsebina dela, opisan je okvir slike, navedena je ocenjena vrednost. Vendar lahko tudi iz teh kratkih opisov izluščimo glavne značilnosti njihove umetniške zbirke.

V inventarju svetokriškega gradu navedene slike lahko po motivih razvrstimo v več sklopov. Dela z religiozno tematiko prikazujejo prizore iz Nove zaveze in upodobitve svetniških oseb. Najpogostejši motiv na slikah v svetokriškem gradu je Devica Marija, ki se pojavlja kot samostojen motiv in v povezavi z drugimi osebami; Jezusom, Jožefom in drugimi svetniki. Izbor svetnikov, kot so sv. Frančišek Ksaver, sv. Jožef, sv. Terezija Velika, sv. Rok in sv. Avguštin, je značilno baročen.⁹⁸ V inventarju ne najdemo izrecno navedenih motivov Stare zaveze, ti bi se lahko skrivali pod oznako *istoriato*, ki označuje motive iz klasične mitologije, zgodovine⁹⁹ in Biblije. Izbor umetniških del z antičnimi motivi¹⁰⁰ si raziskovalci največkrat razlagajo z dobro humanistično izobrazbo lastnikov. V popisu izstopa predvsem dvanajst slik z glavami rimskih vladarjev ter deset manjših slik z upodobitvijo sibil.¹⁰¹ T. i. poetične slike (*favola Poetica*) so nastale na podlagi literarnih predlog.¹⁰² V inventarjih pa se najdejo tudi upodobitve izobražencev, literatov in drugih oseb, npr. Martina Lutra in patra Frančiška Hieronima.

⁹⁸ Zelo bogata je bila grajska kapela, posvečena svetemu Alojziju, ki je v vseh predstavljenih inventarjih tudi podrobno popisana. Kot zanimivost naj omenim, da v inventarju iz leta 1764 najdemo omenjene kar tri upodobitve križanja, eno Kronanje s trnjevo krono in en Vnebohod Našega Gospoda. Med slikami iz leta 1776 pa izstopajo poleg Križanja še slika z motivom Kristusa na Kalvariji ter štiri slike z motivom Odršenja. Tri podobe predstavljajo mučence, ena sv. Cecilijo, ena sv. Frančiška Serafinskega, na enem umetniškem delu je upodobljen angel varuh. Poleg slik sta bila leta 1776 omenjena tudi leseno razpelo in relikviarj.

⁹⁹ Šele leta 1764 sta bili izrecno omenjeni dve sliki herojev in ena Kleopatre, leta 1776 pa pet upodobitev bitk.

¹⁰⁰ V inventarju iz leta 1764 je omenjena slika Herkula. Ista slika je bila poleg štirih podob antičnih filozofov, upodobitve sirene in Venere navedena tudi leta 1776.

¹⁰¹ Sibille so bile že v 17. stoletju izredno priljubljen motiv. Največkrat jih najdemo po dvanajst, devet ali pa po tri (Horvat: *Slike razveseljujejo oko*, str. 138).

¹⁰² Take so leta 1764 tri, leta 1776 pa je bilo izrecno omenjenih devet slik, ki črpajo svojo motiviko iz znanega literarnega dela Miguela de Cervantesa *Bistroumni plemič don Kihot iz Manče*.

⁹⁴ Prim. 1764: *10 di rapp. ti Sibille 3 ff*; 1776: *10 quadri rapr. Sebille*.

⁹⁵ Zanimivo je, da je večina v 17. stoletju ohranjenih del na Goriškem povezana z beneškim umetnostnim prostorom, čeprav obstoja lokalnih delavnic ne moremo zanikati (Šerbelj: *Baročno slikarstvo na*, str. 19).

⁹⁶ Slikarji s Kranjskega so na Goriškem delovali šele v drugi polovici 18. stoletja. Meja Goriške in Kranjske naj bi bila tudi največkrat meja njihovega ustvarjanja (Šerbelj: *Baročno slikarstvo na*, str. 58).

⁹⁷ Šerbelj: *Baročno slikarstvo na*, str. 10ss.

Plemiško kulturo najbolje prikazujejo galerija prednikov, družinska drevesa ter portreti predstavnikov vladarskih družin.¹⁰³ Z galerijo prednikov naj bi se plemiči ponašali, saj jim je bila dokaz starosti rodbine. Poleg slik prednikov pa so bile zelo priljubljene upodobitve vladarjev, v našem primeru predstavnikov habsburške vladarske hiše, saj je bilo *ponotrjanje cesarske avtoritete pri plemstvu [...] eden od stebrov, ki so habsburško monarhijo nosili do njenega konca*.¹⁰⁴ V svetokriški grad so neveste s seboj prinesle tudi portrete in družinska drevesa svojih družin. Zato ne preseneča, da najdemo kar štiri slike, ki predstavljajo plemiško družino Ow.¹⁰⁵ Poimensko je naveden le portret preminulega grofa Jožefa Attemsa, najverjetneje grofa Jožefa Franca Attemsa, ki je leta 1721 umrl v Vipavskem Križu.¹⁰⁶

V svetokriškem gradu presenetijo štiri manjše slike s šaljivimi motivi, ki spadajo v tipično žanrsko zvrst. Zanimive pa so tudi druge upodobitve ljudi, kot so slika astrologa in zbirka dvanajstih manjših slik, ki predstavljajo nošo različnih dežel, ter šest drugih manjših, na katerih so upodobljeni vaščani različnih dežel. Najdemo tudi moške in ženske akte ter astrološka znamenja štirih oseb.¹⁰⁷

¹⁰³ V inventarju iz leta 1776 je najverjetneje omenjen tudi portret doža (*1 Detto rapr: un Dose*).

¹⁰⁴ Štuhec: O kranjskem plemstvu, str. 108.

¹⁰⁵ Grof Anton Ferdinand Attems Svetokriški je bil poročen z baronico Marijo Avgusto Ow (Hueck: Attems, str. 28). Tudi njena mati Ana Gertruda je velik del življenja preživela v svetokriškem gradu, zato lahko domnevamo, da so bila omenjena dela prinesena iz Württemberskega. Brez dvoma se je za židovi svetokriškega gradu skrivalo še kakšno umetniško delo, ki so ga po sklenitvi zakonske zveze s seboj prinesle neveste grofov Attems. Tri so omenjena v popisu premoženja iz leta 1764. Gre za dve družinski drevesi plemiške družine Au in portret kanonika Avgusta Kristofa Au. Iz aristokratske družine Au je namreč izhajala ena od tašč pokojnega grofa Antona Ferdinanda Attemsa (StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394).

¹⁰⁶ Hueck: Attems, str. 28. Pokojni grof Kristijan Avgust Attems je naslikan na dveh portretih, ki sta bila leta 1764 popisana v inventarju. Leta 1776 je bilo izrecno naveden le portret mladeniča družine Attems.

¹⁰⁷ Leta 1764 so bile omenjene slike starca in starke ter podo-
be burkeža, šarlatana in popotnika. Navedena je bila tudi *una figura a capriccio*. Capriccio je risba, slika ali grafika, ki predstavlja izmišljeno ali realno arhitekturo, porušeno ali nedotaknjeno, v slikoviti pokrajini. Najbolj je bila razširjena v času t. i. Grand Toura, ko so se zahteve po slikovitih spominkih močno povečale. Njena vloga je bila predvsem dekorativna (Wilton-Ely: Capriccio, str. 685). Inventar, ki je bil sestavljen, ko je Avgust Anton postal polnoleten, pa je glede žanrskih prizorov precej bolj izčrpen. V njem so omenjene upodobitev umora, dve podobi ribičev in dve podobi tujcev. Devet je slik s flamskimi motivi (*di Fiamenghi*), šest pa je podob, ki se motivno povezujejo s t. i. skupino bambocciantov (*6 Detti rapr: Bamboci di Carta Stampata*). Bamboccianti so bili nizozemski slikarji,

V popisu zasledimo več vrst tihožitij: tihožitje s sadjem, cvetlično tihožitje, lovsko tihožitje oziroma tihožitje z divjimi zvermi in tihožitje s kavnim servisom. Tihožitja so imela tako dekorativno funkcijo kot tudi določen simbolni pomen. Za zgodnja lov-
ska tihožitja velja, da so strogo povezana z aristokratskim svetom, saj je bil lov v zgodnjem novem veku eden od privilegijev, ki so bili podeljeni plemstvu. Z upodobitvijo kavnega servisa pa je plemstvo izkazovalo svojo kulturno razgledanost in status, kajti pitje kave je bilo v tistem času privilegij višjih slojev.¹⁰⁸

Omembe krajine v svetokriškem inventarju so precej enolične in preproste, vendar je teh motivov izredno veliko. Največkrat so krajine, pogledi na krajino in vasi oziroma vedute označeni z besedami: *Paesetti, Lontananze, Prospettive*. Konkretna je le omemba štirih vedut Benetk.¹⁰⁹

Vseh slik ne moremo natančno definirati, saj opisi nekaterih ustrezajo dvema ali celo trem kategorijam. Nekateri opisi pa so tako skromni, da lahko rečemo le, da je slika nekdanj krasila stene gradu, o njeni vsebini pa izvemo bore malo.

Poleg slik so v svetokriškem gradu viseli tudi gobelini. Upodobljena vsebina na žalost ni natančneje definirana, so pa bili gobelini med najdragocenejšimi predmeti v gradu, če sklepamo po pripisani ocenjeni vrednosti.

Kipov je bilo v Vipavskem Križu v primerjavi s slikami bistveno manj. Omenjeni so dva kipa Device Marije in en kip Našega Gospoda, dva lesena reliefa ter šest lesenih figur pošasti. Bronasta figura je bila le ena. Po opisu sodeč je predstavlja fantka, ki si iz levega podplata izdira trn.¹¹⁰ Tam so bili tudi

ki so se v Rimu zbirali okrog mojstra Pietra van Laera. Najbolj dejavni so bili v letih od 1630 do 1650. Upodabljali so za tisti čas precej nenavadne in šokantne motive. Predvsem so radi slikali revne brezdelneže, pijance, cigane, domače živali, ki na blatnih poljih opravljajo svojo potrebo, revne pastirje in postopače. Večina teh naturalistično naslikanih podob ni bila velikega formata (Levine: *Die Kunst der*, str. 14ss). Njihova dela so bila v Italiji na začetku 18. stoletja, ko so postali motivi iz življenja navadnega človeka zelo iskani, izredno priljubljena (Laureati: *Der Einfluß der*, str. 80ss).

¹⁰⁸ Za ikonografijo tihožitja glej katalog: *Stilleben in Europa* in monografijo Schneider, *Stilleben. Realität und*.

¹⁰⁹ Devet let kasneje so bile v inventarju omenjene tri slike ladjevja (*Navigli*), ki najverjetneje ustrezajo dvema podobama marin in eni podobi viharnega morja, ki so navedene v inventarju iz leta 1776.

¹¹⁰ Bronasta figura dečka, t. i. *Spinario*, rimsko delo, ki posnema starejše vzore, je med letoma 1165 in 1167 stala pred Lateransko palačo v Rimu in je bila kasneje prenesena v Palazzo dei Conservatori. Od zgodnje renesanse dalje je bila figurica dečka, ki naj bi bil po legendi prinesel sporočilo rimskemu senatu in se šele nato ustavljal, da bi si iz

v kamen vklesana glava angela, glava neznane osebe ter podoba dečka, ki se naslanja na sidro. Iz dragocenega rumenega jantarja je bil izdelan rožni venec, v gradu pa so hranili tudi srebrni križ.

Kot zanimivost naj omenim še t. i. bakalavreatsko tezo, ki je popisana v inventarju iz leta 1776. Bakalavreatske teze so ob končanju šolanja, največkrat na jezuitskih ustanovah, tiskali kot vabilo na zagovor ter kot dokazilo o pridobljeni izobrazbi. Najpogosteje je bil to bakrorez oziroma mezzotinta, odtisnjena na papir ali svilo. Kompozicija je bila dvodelna, največji del podobe je zajemala upodobitev z alegorično snovjo, spodaj pa je bila dodana kartuša s podatki o prejemniku teze, kraju šolanja, datumu zagovora in imenu profesorja, ki je predsedoval zagovoru. Poleg tega pa je bakalavreatska teza vsebovala še posvetilo in povzetek kandidatovih tez.¹¹¹

Popisane slike v inventarjih so bile največkrat naslikane na platno, zato v večini primerov medij ni naveden.¹¹² Če pa platno ni bil nosilec podobe, je bil medij natančno določen. Popisane so bile npr. podobe na lesu (*sopra legno*), na kamnu (*sopra pietra*), na papirju (*sopra carta* oziroma *in carta*), med drugim tudi perorisbe (*fatte di penna*) in manjša slika iz rezljanega papirja (*di carta intagliata*). Omembe vredni so podobe iz slonove kosti (*d'Avorio*) ter dva portreta vladarjev in podoba otroka iz voska (*in cera* oziroma *di cera*). Najverjetneje gre za podobe, odtisnjene v vosek, t. i. Wachsabdrücke oziroma Wachspassierte. V bakru (*in Rame*) je upodobljena Devica Marija z detetom. Pozornost pritegne opomba, da je na posteljni končnici upodobljen sveti Avguštin (*a capo del letto*),¹¹³ na neki drugi pa Devica Marija. Tako okrašena posteljna vzglavja so v 18. stoletju krasila prenekatero plemiško spalnico.¹¹⁴

Okvirji slik v 18. stoletju na Goriškem so bili večinoma pozlačeni ali pa črni. Poleg slik brez okvirja (*senza suaza*) je v svetokriškem inventarju navedenih veliko takih, ki imajo črn okvir (*con suaza*

negra), pozlačenega (*con suaza dorata*) oziroma delno pozlačenega (*in parte dorata*). Kar nekaj je podob z belim okvirjem (*con suaza bianca*), ki bi bile glede na njegovo barvo lahko novejšega datuma. Nekateri okvirji so navedeni kot leseni (*con suaza di legno*) ali navadni (*con suaza ordinaria*), o njihovi barvi pa ne moremo reči nič določnejšega. Redkost so le slika Našega Gospoda z okvirjem iz lepo izdelane pletene slame (*con suaza di strame ben travagliata*), slika Device Marije s slonokoščenim okvirjem (*con suaza d'Avorio*), ovalna slika z modrim, delno pozlačenim okvirjem (*con suaza turchina smaltata e dorata*), ki je bila najverjetneje prav zaradi drage barve izredno visoko ocenjena, ter sliki svetega Petra in Pavla s posrebrenim okvirjem (*con suaza argentata*). Zastekljene slike so bile v baroku prava redkost. Podob *con suo vetro* je v inventarju popisanih le okrog 20, največkrat gre za manjši format.

Navedbe vrednosti ob umetniških delih so precej zgovorne. Vrednost je odvisna tako od slike kot tudi od okvirja. Najvišje so bile v svetokriškem gradu ocenjene slike velikega formata (*quadro grande*), na katerih so bili navadno t. i. zgodovinski motivi.¹¹⁵ Poleg teh so visoko kotirali tudi tihožitja¹¹⁶ in družinska drevesa plemiške družine Ow.¹¹⁷ Kar 6 florintov sta bili vredni dve manjši ovalni sliki iz slonove kosti z vrezanimi podobami ženskega akta z dečkom ter tremi ženskimi akti, 4 florinte podoba Našega Gospoda z lepo izdelanim okvirjem iz slame ter slika z modrim okvirjem, ki je bila vredna 6 florintov. Najdražje umetniško delo pa je bila bronasta figura dečka, ki si iz levega podplata izdira trn. Ocenjena je bila na 20 florintov.

Inventarji so lahko dober pripomoček pri določitvi števila in razporeditve soban v plemiškem domovanju. Na podlagi popisov je vidno, da so v najreprezentančnejših sobanah visele podobe cesarjev in cesaric ter rodbinskih prednikov. Po številu so izstopale tudi podobe s sakralno vsebino, nekaj je bilo podob iz rimske zgodovine in mitologije. Predsobe so bile po večini okrašene z umetniškimi deli z dekorativno vsebino, kot so na primer tihožitja in krajine.¹¹⁸ Tudi svetokriški grad ni bil v tem

podplata izdiral boleči trn, nadvse priljubljena. Velikokrat so jo kopirali, kopije pa darovali kraljem (Haskell – Nicholas: *Taste and the*, str. 308ss).

¹¹¹ Več o t. i. bakalavreatskih tezah glej: Pascoletti: *Ex universa philosophia*; Lavrič: Likovna oprema ljubljanskega, str. 77ss; Žmuc – Moder: Bakalavreatske teze iz, str. 197ss; Ap-puhn-Radtke: Dokumente europäischer Bildung, str. 145ss.

¹¹² Izjema je le upodobitev družinskega drevesa plemiške družine Ow, ki je izrecno naslikana *sopra tela*.

¹¹³ Upodobitev svetega Avgušтина na posteljni končnici ne preseneča, saj je bil svetnik patron tako grofu Kristijanu Avgustu kot tudi njegovima sinovoma Avgustu Antonu in Kristijanu Avgustu Antonu.

¹¹⁴ Za ponazoritev poslikane posteljne končnice glej: Witt-Dörning: *Fra Nord e*, str. 35.

¹¹⁵ Primeri: 2 pitture grande d'istoria 8 fl; 1 quadro grande d'istoria pittura grande senza suaza 5 fl; 1 quadro grande senza suaza istoriato 5 fl; 5 quadri grande istoriati con suaza di legno 30 fl; 4 quadri grandi senza suaza istoriati 24 fl; 4 quadri bislonghi, contrasegnanti prospettivi, lontanzze, e dentro diverse istorie 20 fl.

¹¹⁶ Primer: 5 quadri grandi di fiorami, Erbami e frutti con suaza di legno 20 fl.

¹¹⁷ Primeri: 1 quadro grande denotante l'alboro con l'arme di Casa OW, e delle rispettive dame state in questa famiglia 6 fl; 1 quadro piu piccolo denotante l'istesso arboro di d:ta Casa 4 fl.

¹¹⁸ Od druge polovice 17. stoletja dalje, posebno pa v 18. stoletju, so prišle do izraza nove zvrsti, kot so tihožitja,

pregledu nikakršna izjema, saj nam nekoliko groba ocena govori o tem, da je bilo v reprezentančnih sobah¹¹⁹ in jedilnici¹²⁰ več del s profanimi motivi. Predvsem so bili v ospredju portreti in družinska drevesa, v intimnejših prostorih, kot so spalnice,¹²¹ pa so največkrat visele nabožne podobe ter tu pa tam portreti prednikov.¹²² Motive, kot so tihožitja, krajine in dela z zgodovinsko tematiko, pa bi lahko našli v skoraj vseh sobanah.

Svetokriški grad je, če ne upoštevamo kapele svetega Alojzija, nekdanj hranil več kot 350 slik. To je skoraj dvakrat toliko kot jih je na primer devinski grad, ki je bil sredi 18. stoletja v lasti Janeza Filipa della Torre. V njem so popisovalci našli 187 slik. Štivansko palačo pa je omenjeni della Torre okrasil s 128 deli. Inventar, ki je bil sestavljen leta 1758 po smrti grofa in sorodnika svetokriških Attemsov, Žige Attemsa Petzensteinskega, razkriva, da je v njegovi goriški mestni palači viselo 121 slik, v vili Podgora pa 125.¹²³ Vsebinsko pa se umetniške zbirke ne razlikujejo veliko. Najvrednejše slike v goriški mestni palači družine Attems Petzenstein so bila družinska drevesa, portreti, podoba Device Marije in svetega Jožefa ter slika Venere. Poimensko je naveden slikar Palma starejši, ki je naslikal podobo Jezusa Kristusa, ocenjena pa je bila na 10 florintov. Kar 24 florintov je bil vreden alabastrni kip svetega Miklavža. V vili Podgora sta bili najvišje ovrednoteni sliki slikarja Pittonija, skupaj sta bili ocenjeni na 6 florintov.¹²⁴ Med letoma 1740 in 1785 sta plemenita Žiga Attems Petzensteinski in Rudolf Coronini v svojih zbirkah hranila dela visoke kakovosti v Evropi priznanih slikarjev ter dela domačih mojstrov, kot sta bila Antonio Paroli in Janez Mihael Lichtenreit.¹²⁵ Kdo pa je bil avtor svetokriških umetniških del, za zdaj ostaja nerazrešena uganika in naloga prihodnjih raziskav.

krajine, upodobitve bitk, alegorije letnih časov in alegorije čutov, ki so bile v tistem času izredno priljubljene in lahko razumljive (Delneri: Quadri da palazzo, str. 143).

¹¹⁹ Sala grande oz. peta popisana soba, trinajsta ter devetnajsta so bile po popisani opremi sodeč najverjetneje reprezentančne sobane.

¹²⁰ Jedilnica je po popisu opreme sodeč šesta popisana soba v inventarju.

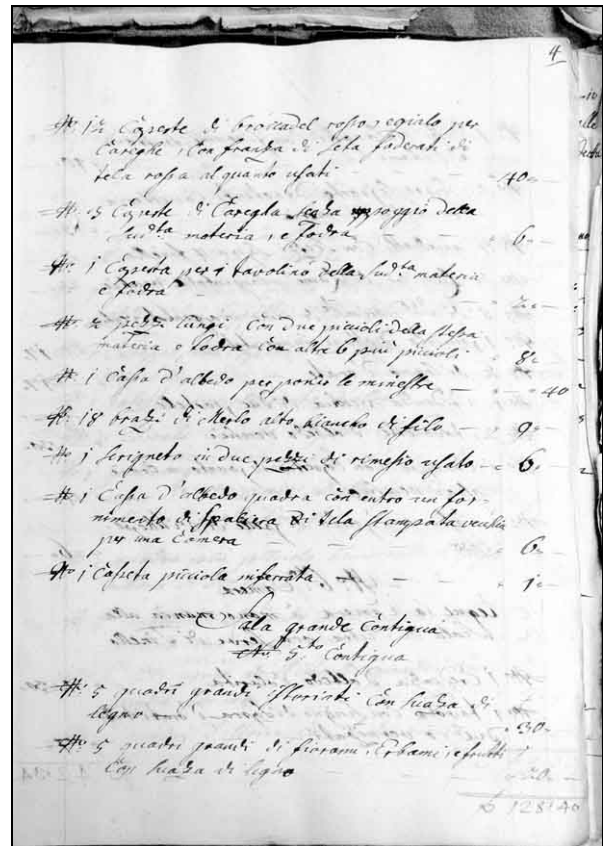
¹²¹ Večina drugih sob je spalnic. Zanimivi sta še četrta popisana soba, ki je zaradi opreme najverjetneje t. i. Wunderkammer, ter štirinajsta popisana soba, ki je bila najverjetneje predsoba.

¹²² Tipična aristokratska spalnica naj bi bila spalnica v palači grofa Coroninija v Gorici, ki je predstavljena v članku *Fra Nord e Sud. Abitare a Gorizia nel Settecento* (Witt-Dörning: *Fra Nord e*, str. 45).

¹²³ Delneri: *Quadri da palazzo*, str. 143ss.

¹²⁴ Pillon: *Inventario della canceleria*, str. 163ss.

¹²⁵ Šerbelj: *Baročno slikarstvo na*, str. 36.

Stran iz inventarja iz leta 1755.¹²⁶

SKLEP

Zgodovinski in kulturni pomen goriškega plemstva je bil doslej v literaturi nekoliko spregledan. Predstavljeni popisi premoženja družine Attemsov Svetokriških in analiza ter primerjava z drugimi plemiškimi inventarji so le del mozaika, iz katerega bo mogoče sestaviti večjo sliko. Zato je načrtna preučitev drugih popisov in vključitev različnih arhivskih virov nujna. Le-ta bo omogočila natančnejšo opredelitev vloge aristokratskih mecenov ter analizo plemiških umetniških zbirk 18. stoletja na območju nekdanje Goriške grofije. Za zdaj ostaja prenekatero avtorstvo umetniškega dela zavito v meglo, prav tako ostaja naloga prihodnjih raziskav identifikacija morebitnih ohranjenih umetniških del, saj je največkrat mogoča le na podlagi ohranjenega popisa v inventarju.

¹²⁶ *Inventario della facolta attiva e passiva del Sig. conte Christiano Augusto d'Attems del 27. 8. 1755, foglio n. 4 r. Cm: 32,2 x 21,5, Atto rilegato, supporto cartacco.*

Viri

Archivio di Stato di Gorizia, Gorica, Italija
ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia, Serie delle ventilazioni ereditarie, b109.f271.sa-8.

ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia, Serie delle ventilazioni ereditarie, b109.f271.sa-9.

ASG, Archivio del Tribunale Circolare di Gorizia, Serie delle ventilazioni ereditarie, b109.f271.sa-20.

Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj, Avstrija
AT-OeStA RK Deduktionen 227d-6.

Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec, Avstrija:
StLA, fond Archiv Pallavicino Familie, karton 26, zvezek 394.

Literatura

Abitare il Settecento (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008.

Appuhn-Radtke, Sibylle: Dokumente europäischer Bildung in der Barockzeit. Augsburger Thesenblätter für slowenische Lehranstalten. *Bayern und Slowenien im Zeitalter des Barock. Architektur, Skulptur, Malerei* (ur. Janez Höfler, Frank Büttner). Regensburg: Schnell & Steiner, 2006, str. 145–169.

Delneri, Annalia: Quadri da palazzo. Un percorso espositivo idealmente ispirato alla descrizione inventariale dei dipinti di alcune dimore storiche. *Abitare il settecento* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 142–169.

Frank, Ulrike – Šerbelj, Ferdinand: Kratka zgodovina grofov Attems. *Zbornik občine Slovenska Bistrica II* (ur. Ferdinand Šerbelj). Slovenska Bistrica: Skupščina občine: Kulturna skupnost, 1990, str. 144–161.

Guelmi, Girolamo: *Storia genealogico-cronologica degli Attems austriaci*. Gorizia: presso Giacomo Tommasini stampatore in tutti gli idiomi del paese ed orientali privilegiato da S. M. L. R. AP, 1783.

Haskell, Francis – Penny, Nicholas: *Taste and the antique. The lure of classical sculpture. 1500–1900*. New Haven – London: Yale University Press, 1981, str. 308–310.

Horvat, Jasna: »Slike razveseljujejo oko in krasijo sobe«. *Theatrum vitae et mortis humanae* (ur. Maja Lozar Štamcar, Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 131–148.

Hueck, Walter von: Attems. *Genealogisches Handbuch der gräflichen Häuser IV* (ur. Hans Friedrich von Ehrenkrook). Görlitz: C. A. Starke, 1962, str. 22–79.

Ilwof, Franz: *Die Grafen von Attems. Freiberren von Heiligenkreuz in ihrem Wirken in und für Steiermark. Mit 2 Porträts und 3 genealogischen Tabellen*. Graz: Styria, 1897.

Laureati, Laura: Der Einfluß der 'Bambocciade' in der italienischen Malerei des 17. und 18. Jahrhunderts. *I Bamboccianti. Niederländische Malerrebellanten im Rom des Barock* (ur. David A. Levine, Ekkehard Mai). Milano: Electa, 1991, str. 80–92.

Levine, David A.: Die Kunst der 'Bamboccianti': Themen, Quellen und Bedeutung. *I Bamboccianti. Niederländische Malerrebellanten im Rom des Barock* (ur. David A. Levine, Ekkehard Mai). Milano: Electa, 1991, str. 14–33.

Malni Pascoletti, Maddalena: *Ex universa philosophia. Stampe barocche con le Tesi dei Gesuiti di Gorizia. Catalogo della mostra*. Monfalcone: Laguna, 1992.

Perusini, Giuseppina: L'attività architettonica di Nicolò Pacassi a Gorizia. *Nicolò Pacassi. Architetto degli Ausburgo. Architettura e scultura a Gorizia nel Settecento* (ur. Emanuela Montagnari Kokelj, Giuseppina Perusini). Monfalcone: Edizioni della Laguna, 1998, str. 56–84.

Pillon, Lucia: »Oltre lo specchio«. Committenza e cultura nella Gorizia del Settecento. *I Lichtenreiter nella Gorizia del Settecento* (ur. Andrea Antonello, Walter Klainscek). Monfalcone: Edizione della Laguna, 1996, str. 36–46.

Pillon, Lucia: Inventario della cancelleria pretoria fatto in occasione della morte del fu conte Sigismondo d'Attems † 1758. 1758, aprile 6 – Gorizia. Inventario. *Nicolò Pacassi. Architetto degli Ausburgo. Architettura e scultura a Gorizia nel Settecento* (ur. Emanuela Montagnari Kokelj, Giuseppina Perusini). Monfalcone: Edizioni della Laguna, 1998, str. 163–172.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.

Preinfalk, Miha: Listine v zapuščinskih inventarjih kot zgodovinski vir v teoriji in praksi. *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 159–185.

Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zaboru Sloveniji. Knj. 2, Srednja in spodnja Vipavska dolina*. Ljubljana: Vi-harnik, 2009.

Schneider, Norbert: *Stilleben. Realität und Symbolik der Dinge. Die Stilleben der frühen Neuzeit*. Köln: Benedikt Taschen, 1989.

Stilleben in Europa. Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte (ur. Gerhard Langemeyer, Hans Albert Peters). Münster: Landschaftsverband Westfalen-Lippe, Baden-Baden: Staatliche Kunsthalle, 1979.

Šerbelj, Ferdinand: *Baročno slikarstvo na Goriškem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2002.

Štuhec, Marko: O kranjskem plemstvu v času Almanachovega delovanja na Kranjskem. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič, Mateja Breščak). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 97–121.

Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.

Wilton-Ely, John: *Capriccio. The Dictionary of Art* (ur. Jane Turner), št. 5, str. 685–688.

Witt-Döring, Christian: *Fra Nord e Sud. Abitare a Gorizia nel Settecento. Abitare il settecento* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 22–55.

Žmuc, Irena – Moder, Gregor: *Bakalavreatske teze iz zbirk Mestnega muzeja Ljubljana. Ad fontes. Otopelčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 197–212.

Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.

Časopisi

Lavrič, Ana: *Likovna oprema ljubljanskega jezuitskega kolegija. Ob 400. obletnici ustanovitve jezuitskega kolegija v Ljubljani. Acta historiae artis Slovenica* (1997), št. 2, str. 77–96.

Pferschy, Gerhard: *Tätigkeitsbericht des Steiermärkischen Landesarchivs für die Jahre 1984 und 1985. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs XXXV/XXXVI* (1986), str. 7–42.

Zusammenfassung

INVENTARE DES ADELSGESCHLECHTS ATTEMS-HEILIGENKREUZ IM STAATS-ARCHIV VON GÖRZ

Im vorliegenden Beitrag wird das im Jahr 1755 aufgenommene Inventar der Burg Heiligenkreuz (Sveti Križ) präsentiert, das im italienischen Staatsarchiv von Görz verwahrt wird. Das Vermögen des damaligen Besitzers Christian August Graf von Attems-Heiligenkreuz wurde inventarisiert, da sich dieser hoch verschuldet und begonnen hatte, sein Vermögen unkontrolliert zu verschwenden. Eine präzise Abschrift und detaillierte Analyse erfolgt nur für jenen Teil des Inventars, wo Kunstwerke erwähnt sind. Das nach dem Tod von Christian August im Jahr 1764 aufgenommene Inventar des Nachlasses und das nach der Volljährigkeit seines Sohnes und dessen Übernahme des Vermögens im Jahr 1776 aufgenommene Inventar werden als Ergänzung der ersten Bestandsaufnahme präsentiert. Im Beitrag werden Motive, Bildträger und Farben der Rahmen der in der Burg Heiligenkreuz inventarisierten Kunstwerke näher behandelt und auch deren hohe Qualität analysiert. Abschließend wird das Inventar mit anderen in der Literatur bereits präsentierten Inventaren von Görzer Adligen verglichen.

Die historische und kulturelle Bedeutung des Görzer Adels spielte in der einschlägigen und kunstgeschichtlichen Literatur bislang nur eine geringe Rolle. Die präsentierten Inventare des Vermögens der Grafen von Attems-Heiligenkreuz, ihre Analyse und ihr Vergleich mit anderen Inventaren von Adelsfamilien stellen nur einen Teil des Mosaiks dar, aus dem sich ein größeres Bild zusammensetzen lässt. Dringend notwendig ist eine planmäßige Untersuchung anderer Inventare und die Einbeziehung verschiedener Archivquellen, das eine genauere Bestimmung der Rolle der aristokratischen Mäzene und eine Analyse der Kunstsammlungen des Adels des 18. Jahrhunderts in der ehemaligen Grafschaft Görz ermöglicht. Die Urheber der Gemälde und Plastiken in der Heiligenkreuzer Sammlung bleiben fürs Erste unbekannt. Die Aufgabe künftiger Untersuchungen wird es auch weiterhin sein, eventuelle erhaltene Kunstwerke zu identifizieren, was meist nur auf der Grundlage einer bestehenden Inventarisierung möglich ist.